

دانشگاه علوم پزشکی مشهد

تحوالات جمعیتی

گزیده ای از شاخص های جمعیتی

استان خراسان رضوی

تهیه و تنظیم: گروه سلامت جمعیت ، خانواده و مدارس

۱۳۹۱

تحولات جمعیتی در خراسان رضوی

براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران، جمعیت خراسان رضوی برابر ۵,۹ میلیون نفر بوده، که ۵۰,۱ درصد آن را مردان و ۴۹,۹ درصد را زنان تشکیل می‌دهند و در مقایسه با جمعیت ۵,۵ میلیون نفری سال ۱۳۸۵ مبین افزایشی در حدود ۴۰۰ هزار نفر در این فاصله زمانی است. درصد رشد سالانه جمعیت خراسان رضوی طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۰ در کل خراسان و به تفکیک نقاط شهری و روستایی به ترتیب برابر ۱,۴، ۲,۴۹ و ۱,۱۲ - درصد بوده که مقایسه آن با رشدهای متناظر ۱,۷، ۲,۸ و ۰,۳ - درصد در دهه ۱۳۸۵-۱۳۷۵ و ۲,۷۶، ۰,۰۶- و ۱,۵۷ درصد در دهه ۷۵-۱۳۶۵ حاکی از تحولی اساسی و افت اساسی میزان‌های رشد جمعیت است. در مقایسه نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰ با سرشماری سالهای گذشته، کاهش میزان رشد جمعیت به وضوح مشاهده می‌شود به طوری که جمعیت استان خراسان از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۵ حدود ۲,۰۵ درصد، از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵ حدود ۲,۹۴ درصد و از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ حدود ۵ درصد رشد کرده حال آنکه از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۰ این رشد به ۱,۵۷ درصد تنزل داشته و از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ حدود ۱,۷۲ درصد و در سرشماری سال ۱۳۹۰ این رشد به ۱,۴ درصد کاهش یافته است.

جدول ۱- تحولات درصد رشد سالانه جمعیت خراسان رضوی به تفکیک

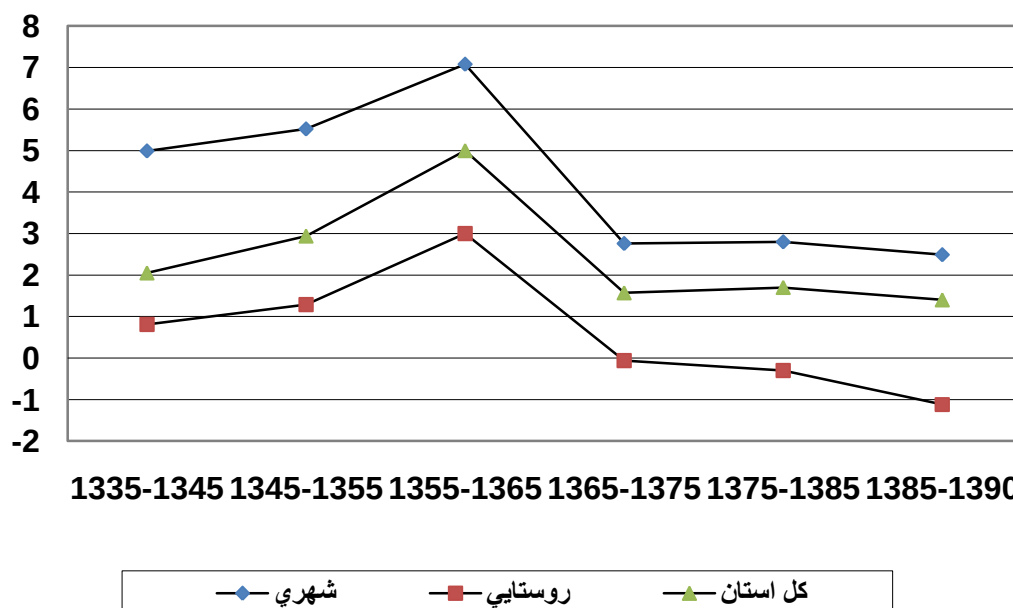
مناطق شهری و روستایی طی سال‌های ۹۰-۱۳۳۵

دوره سرشماری	مناطق شهری	مناطق روستایی	کل
۱۳۳۵-۴۵	۴,۹۹	۰,۸۱	۲,۰۵
۱۳۴۵-۵۵	۵,۵۲	۱,۲۹	۲,۹۴
۱۳۵۵-۶۵	۷,۰۸	۳	۵
۱۳۶۵-۷۵	۲,۷۶	-۰,۰۶	۱,۵۷
۱۳۷۵-۸۵	۲,۸	-۰,۳	۱,۷
۱۳۸۵-۹۰	۲,۴۹	-۱,۱۲	۱,۴

مأخذ: کتاب جمعیت استان خراسان رضوی

(بررسی تحولات و پیش بینی جمعیت شهرستانهای خراسان رضوی از سال ۱۳۳۵ تا افق ۱۴۱۵)

نمودار ۱- روند تحولات درصد رشد سالانه جمعیت استان خراسان رضوی به تفکیک کل مناطق شهری و روستایی طی سال های ۹۰-۱۳۳۵

در جدول شماره (۱) روند تحولات درصد رشد سالانه جمعیت استان خراسان رضوی طی سال های ۱۳۳۵-۱۳۹۰ به تفکیک مناطق شهری و روستایی ارائه شده است. همچنان که ملاحظه می شود طی ۲۵ سال گذشته نرخ رشد جمعیت در مناطق روستایی همواره کاهنده بوده است، حتی از دهه ۱۳۷۰ به بعد درصد رشد سالانه جمعیت در مناطق روستایی منفی شده است. روند تغییرات رشد جمعیت در مناطق روستایی کشور نشان می دهد که طی چند دهه گذشته همواره پتانسیل مناطق روستایی کشور برای حفظ جمعیت رو به کاهش بوده است.

جدول ۲ - میزان باروری کل ، مرگ و میر عمومی از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹

سال	میزان باروری کل	میزان مرگ و میر عمومی
۱۳۸۵	۲٫۹	۵٫۵
۱۳۸۹	۲٫۸	۵٫۶

مأخذ: اداره ثبت احوال خراسان رضوی

جدول شماره (۲) تحولات میزانهای باروری و مرگ و میر عمومی را در سالهای ۱۳۸۵-۱۳۸۹ در خراسان رضوی نشان می دهد. منظور از نرخ باروری کلی تعیین تعداد فرزندان است که جانشین والدین شوند، اگر این شاخص در حد ۲/۱ بچه یا کمتر باشد به معنی کاهش تدریجی جمعیت و نهایتاً انقراض نسلی است . با توجه به اطلاعات اداره ثبت احوال خراسان رضوی در سال ۱۳۸۵ این رقم برای خراسان ۲/۹ فرزند است یعنی ۲۹ فرزند با ۲۰ نفر والدین جایگزین می شود. این رقم در سال ۱۳۸۹ به حدود ۲/۸ فرزند برای هر مادر رسیده است . میزان مرگ و میر عمومی نیز در سال ۱۳۸۵ برابر ۵,۵ فوت در هر هزار نفر جمعیت بوده که به ۵,۶ فوت افزایش یافته است.

جدول ۳- روند تغییرات تعداد و درصد جمعیت شهری و روستایی جمعیت خراسان رضوی از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۰

سال	کل استان	نقاط شهری		نقاط روستایی	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۳۵	۱۴۸۴۷۹۵	۳۷۶۰۸۵	۲۵,۳	۱۱۰۸۷۱۰	۷۴,۷
۱۳۴۵	۱۸۲۲۱۹۹	۶۱۹۷۰۸	۳۴	۱۲۰۲۴۹۱	۶۶
۱۳۵۵	۲۴۴۵۰۴۱	۱۰۷۶۶۹۷	۴۴	۱۳۶۸۳۴۴	۵۶
۱۳۶۵	۴۰۳۲۶۹۰	۲۱۸۶۴۵۸	۴۸,۴	۱۸۴۶۲۳۲	۵۱,۷
۱۳۷۵	۴۷۱۷۶۸۲	۲۸۸۲۰۰۶	۶۱,۰۹	۱۸۳۵۶۷۶	۳۸,۹۱
۱۳۸۵	۵۵۹۳۰۷۹	۳۸۱۱۹۰۰	۶۸,۱	۱۷۸۱۱۷۹	۳۱,۹
۱۳۹۰	۵۹۹۴۴۰۲	۴۳۱۱۲۱۰	۷۱,۹	۱۶۸۲۴۰۴	۲۸,۱

مأخذ: اداره آمار ایران نتایج سرشماری های عمومی نفوس و مسکن در سال های ۱۳۳۵-۹۰

در جدول شماره (۳) تغییرات میزانهای شهرنشینی و روستانشینی از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ گزارش شده است. همچنانکه ملاحظه می شود، میزان شهرنشینی در سال ۱۳۳۵ معادل ۲۵,۳ درصد بوده، که در سال ۱۳۹۰ به ۷۱,۹ درصد رسیده است. در مقابل میزان روستانشینی در سال ۱۳۳۵ معادل ۷۴,۷ درصد بوده است، اما در سال ۱۳۹۰ به ۲۸,۱ درصد رسیده است و گذار شهرنشینی در استان خراسان رضوی نیز اتفاق افتاده است .

(معکوس شدن نسبت شهرنشینی و روستانشینی) همچنانکه ملاحظه می شود این تغییرات از سال ۱۳۳۵ شروع شده است.

ساخت جمعیت، ساختار سنی جمعیت

در مطالعات جمعیتی برای داشتن تصویری کلی از ساخت جمعیت، ساختار سنی جمعیت را می توان در سه گروه عمده سنی زیر بررسی کرد:

- جمعیت ۱۴-۰ ساله

- جمعیت ۶۴-۱۵ ساله

- جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر.

جدول ۴- ساختار سنی جمعیت خراسان رضوی سالهای ۱۳۸۵ - ۱۳۶۵

سال	جمعیت گروه سنی ۱۴ - ۰ ساله (هزار)		جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله (هزار)		جمعیت گروه سنی بالای ۶۵ ساله (هزار)	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۶۵	۱۸۹۹	۴۷	۲۰۰۱	۵۰	۱۲۸	۳
۱۳۷۵	۱۹۵۸	۴۱,۵	۲۵۵۱	۵۴	۲۰۷	۴,۵
۱۳۸۵	۱۵۱۷	۲۷	۳۷۸۵	۶۷,۷	۲۹۱	۵,۲

مأخذ : کتاب جمعیت استان خراسان رضوی

(بررسی تحولات و پیش بینی جمعیت شهرستانهای خراسان رضوی از سال ۱۳۳۵ تا افق ۱۴۱۵)

جدول شماره (۴) بررسی حجم جمعیت در گروه های سنی را نشان می دهد که جمعیت واقع در سنین ۱۴-۰ ساله از ۱,۹ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ به ۱,۵ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است. در واقع با مهار رشد بالای جمعیت و اعمال سیاست های کنترل موالید از اواخر دهه ۱۳۶۰، نسبت جوانی جمعیت (نسبت جمعیت کمتر از ۱۵ ساله به کل جمعیت) کاهش قابل توجهی یافته و از ۴۷ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۲۷ درصد در سال ۱۳۸۵ رسیده است .

در سالهای اخیر همراه با خروج انبوه متولدان دهه ۶۰، از گروه سنی ۱۴-۰ ساله و کاهش نسبت جوانی جمعیت، بر سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان افزوده شده است. جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله از ۲ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ به ۳,۸ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. در این فاصله سهم جمعیت این گروه سنی از ۵۰ درصد کل جمعیت به ۶۷,۷ درصد رسیده است.

جدول ۵- ساختار سنی جمعیت جوان خراسان رضوی سالهای ۱۳۶۵-۱۳۸۵

سال	جمعیت گروه سنی ۱۵-۲۹ ساله (هزار)	
	تعداد	درصد
۱۳۶۵	۱۰۰۹	۲۵
۱۳۷۵	۱۲۸۸	۲۷,۳
۱۳۸۵	۱۹۶۰	۳۵

مأخذ : کتاب جمعیت استان خراسان رضوی

(بررسی تحولات و پیش بینی جمعیت شهرستانهای خراسان رضوی از سال ۱۳۳۵ تا افق ۱۴۱۵)

جدول شماره (۵) تغییرات جمعیتی در گروههای سنی ۱۵-۲۹ ساله خراسان رضوی را نشان می دهد . طی سالهای ۶۵-۸۵ جمعیت جوان واقع در گروه سنی ۱۵-۲۹ ساله از ۱ میلیون نفر (۲۵ درصد کل جمعیت) به حدود ۲ میلیون نفر (۳۵ درصد کل جمعیت) افزایش یافته است.

جمعیت بالقوه فعال استان (۶۴-۱۵ ساله) از ۲ میلیون نفر (۵۰ درصد کل جمعیت) در سال ۱۳۶۵ به ۳,۸ میلیون نفر (۶۷,۷ درصد کل جمعیت) در سال ۱۳۸۵ رسیده است.

سرشماری سال ۱۳۸۵ حجم جمعیت بالای ۶۵ ساله را ۲۹۱ هزار نفر نشان می دهد که ۵,۲ درصد از کل جمعیت استان را تشکیل می دهند ، حجم این جمعیت در سال ۱۳۶۵ برابر ۱۲۸ هزار نفر و سهم آن ۳ درصد کل جمعیت استان بوده است .

مشاهده می‌شود در چند دهه اخیر حدود ۱۶۳ هزار نفر به جمعیت سالمندی استان افزوده شده است. این روند در سال‌های آتی شدت خواهد گرفت بنابراین آمادگی برای تأمین نیازهای افراد سالمند که جمعیت آنها در سال‌های آتی رو به افزایش خواهد بود، ضروری به نظر می‌رسد. بدیهی است که گسترش و بهبود خدمات انواع بیمه‌های تأمین اجتماعی و برنامه‌ریزی در خصوص رفع نیازهای اقتصادی، اجتماعی و بهداشت جسمی و روانی افراد سالمند از اهمیت بسزایی برخوردار است.

تغییرات ایجاد شده در ساختار سنی جمعیت، به خصوص کاهش سهم جمعیت کم‌تر از ۱۵ ساله و افزایش سهم جمعیت بالقوه فعال (۶۴-۱۵ ساله) موجب کاهش قابل توجه نسبت وابستگی (نسبت جمعیت ۱۴-۰ ساله و جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر به جمعیت ۶۴-۱۵ ساله) از ۱۰۱ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۴۷٫۸ درصد در سال ۱۳۹۰ شده است.

ازدواج و طلاق

اطلاعات حاصله نشان می‌دهد در دهه‌های اخیر میانگین سن در نخستین ازدواج برای هر دوجنس در حال افزایش بوده است. به این ترتیب که میانگین مزبور در فاصله سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۹، برای مردان از ۲۵٫۸ به ۲۶٫۳ سال و برای زنان از ۲۱٫۳ به ۲۱٫۹ سال افزایش یافته است. تفاوت سنی مرد و زن در نخستین ازدواج در حال کاهش است. این تفاوت از ۴٫۵ سال در سال ۱۳۷۸ به ۴٫۴ سال در سال ۱۳۸۹ کاهش یافته است. توضیح اینکه سن متوسط ازدواج تأثیر زیادی بر باروری دارد. افزایش یا کاهش این شاخص موجب افزایش یا محدود شدن طول دوره باروری می‌شود و به این ترتیب از طریق تأثیر بر شمار سال‌های در معرض فرزندآوری، بر باروری تأثیر می‌گذارد. (جدول ۶)

جدول ۶ - میانگین سن ازدواج در نخستین ازدواج به تفکیک جنس و مناطق در خراسان رضوی سالهای

۱۳۷۸-۱۳۸۹

روستایی		شهری		کل استان		سال
زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	
۲۱,۵	۲۵,۸	۲۱,۳	۲۵,۸	۲۱,۳	۲۵,۸	۱۳۷۸
۲۰,۸	۲۵,۵	۲۲,۳	۲۶,۸	۲۱,۹	۲۶,۳	۱۳۸۹

مأخذ: اداره ثبت احوال خراسان رضوی

جدول شماره (۷) نیز نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۰، تعداد ازدواج‌های ثبت شده برابر ۸۱۵۷۲ واقعه بوده است که در مقایسه با سال ۱۳۸۵ (۷۲۸۶۳ واقعه) حدود ۱۲ درصد افزایش داشته است. در حالیکه تعداد طلاق‌های ثبت شده در سال ۱۳۹۰ برابر ۱۴۳۲۸ مورد بوده که نسبت به سال ۱۳۸۵ (۹۲۶۶ واقعه) حدود ۵۵ درصد افزایش داشته است. علاوه بر این ملاحظه می‌شود نسبت ازدواج به طلاق در حال کاهش می‌باشد.

جدول ۷- ازدواج و طلاق ثبت شده و نسبت ازدواج به طلاق طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۹۰

سال	ازدواج ثبت شده	طلاق ثبت شده	نسبت ازدواج به طلاق
۱۳۸۵	۷۲۸۶۳	۹۲۶۶	۷,۹
۱۳۸۶	۷۶۸۴۴	۱۰۷۳۴	۷,۲
۱۳۸۷	۸۰۷۴۶	۱۱۴۴۷	۷,۱
۱۳۸۸	۷۸۴۶۹	۱۲۶۳۳	۶,۲
۱۳۸۹	۸۰۵۹۱	۱۳۸۰۹	۵,۸
۱۳۹۰	۸۱۵۷۲	۱۴۳۲۸	۵,۷

مأخذ: اداره کل ثبت احوال ایران

بحث و نتیجه گیری

خراسان رضوی یکی از استان‌های پر جمعیت و شهر نشین کشور است که در طول دوره‌های مختلف سرشماری از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ تغییراتی توأم با فراز و فرود داشته است و طبق آخرین سرشماری (۱۳۹۰) ۷,۹۷ درصد جمعیت کل کشور را دارا می باشد. نرخ رشد جمعیت در استان طی دوره ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ از حدود ۵ درصد به ۱,۴ درصد در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته است. در حالیکه در کشور طی همین دوران کاهش رشد جمعیت از ۳,۹ درصد به ۱,۳ درصد بوده است.

شهرنشینی جمعیت یکی از شاخص‌های میزان توسعه یافتگی مدنی و اجتماعی و نیز اقتصادی جامعه است. افزایش تعداد شهرها و جمعیت شهر نشین معمولاً بیانگر وجود سطحی از تغییرات اجتماعی، اقتصادی در جامعه و بالندگی جامعه برای طی مراحل متکامل پیشرفت و توسعه است.

نسبت شهر نشینی در کشور از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ برابر ۳۱,۴ - ۳۸ - ۴۷ - ۵۴,۳ - ۶۱,۳ - ۶۸,۴ و ۷۱,۴ درصد بوده و توجه به آمار نشان می‌دهد که نسبت جمعیت شهر نشین به کل جمعیت (شامل جمعیت روستا نشین و عشایر) از دهه ۱۳۵۰ بطور فاحشی رشد داشته است. این نسبت در استان خراسان رضوی به ترتیب برابر ۲۵,۳ - ۳۴ - ۴۴ - ۴۸,۴ - ۶۱,۹ - ۶۸,۱ و ۷۱,۹ درصد بوده است. مقایسه نسبت شهرنشینی کشور و استان خراسان رضوی نشانگر شتاب بیشتر شهرنشینی استان نسبت به متوسط کل کشور می باشد. میزان روستانشینی در کشور سال ۱۳۳۵ معادل ۶۸/۶ درصد بوده است، که در سال ۱۳۹۰ به ۲۸,۵ درصد رسیده است. این شاخص در استان طی سالهای فوق از ۷۴,۷ به ۲۸,۱ درصد کاهش یافته است و معکوس شدن نسبت شهرنشینی و روستانشینی (گذار شهرنشینی) ملاحظه می شود. این تغییرات از سال ۱۳۳۵ در ایران و خراسان رضوی شروع شده و همچنان تا دو دهه آینده ادامه خواهد داشت.

تحولات میزانهای باروری، مرگ و میر عمومی و امید زندگی در سالهای ۱۳۸۵-۱۳۵۵ در کشور نشان می دهد که میزان باروری کلی برای هر زن در کل کشور در سال ۱۳۵۵ برابر با ۶/۰۸ فرزند بوده است، که در سال ۱۳۸۵ به ۱/۸ بچه کاهش یافته است. میزان مرگ و میر عمومی نیز در سال ۱۳۵۵ برابر ۱۱/۵ فوت در هر هزار

نفر جمعیت بوده که به ۶/۵ فوت کاهش یافته است و امید زندگی با ۱۷ سال افزایش به ۷۱ سال در سال ۱۳۸۵ رسیده است.

با توجه به اطلاعات مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۵ این رقم برای کل کشور ۱/۸ فرزند است یعنی ۱۸ فرزند با ۲۰ نفر والدین جایگزین می‌شود که ۲ نفر کمتر از حد جانشینی است. این رقم در سال ۱۳۸۹ به حدود ۱/۶ فرزند برای هر مادر رسیده است. در استان خراسان رضوی در سال ۱۳۸۵ این رقم ۲/۹ فرزند است یعنی ۲۹ فرزند با ۲۰ نفر والدین جایگزین می‌شود و در سال ۱۳۸۹ به حدود ۲/۸ فرزند برای هر مادر رسیده است. در بیان ساده‌تر منظور از نرخ باروری کلی تعیین تعداد فرزندان است که جانشین والدین شوند، اگر این شاخص در حد ۲/۱ بچه یا کمتر باشد به معنی کاهش تدریجی جمعیت و نهایتاً انقراض نسلی است.

در بررسی ساختار سنی جمعیت نشان می‌دهد که جمعیت واقع در سنین ۱۴-۰ ساله در کشور از ۲۲,۵ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ به ۱۷,۶ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته و در واقع با مهار رشد بالای جمعیت از اواخر دهه ۱۳۶۰، نسبت جوانی جمعیت (نسبت جمعیت کمتر از ۱۵ ساله به کل جمعیت) کاهش قابل توجهی داشته و از ۴۵,۵ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۲۵,۱ درصد در سال ۱۳۸۵ رسیده است. در خراسان رضوی نیز جمعیت ۱۴-۰ ساله از ۱,۹ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ به ۱,۵ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ (۴۷ درصد کل جمعیت در سال ۱۳۶۵ به ۲۷ درصد در سال ۱۳۸۵) کاهش یافته و در مجموع کاهش جمعیت گروه سنی ۱۴-۰ ساله در کشور طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۶۵ به میزان ۱,۲ درصد بیشتر از استان بوده است.

جمعیت بالقوه فعال کشور گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله از ۲۵,۴ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ به ۴۹,۱ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. در این فاصله سهم جمعیت این گروه سنی از ۵۱,۵ درصد کل جمعیت به ۶۹,۷ درصد رسیده است. و در استان خراسان رضوی جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله از ۲ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ به ۳,۸ میلیون نفر در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. در این فاصله سهم جمعیت این گروه سنی از ۵۰ درصد کل جمعیت به ۶۷,۷ درصد رسیده است.

در سرشماری سال ۱۳۸۵ حجم جمعیت بالای ۶۵ ساله را ۳,۶ میلیون نفر نشان می‌دهد که ۵,۲ درصد از کل جمعیت را تشکیل می‌دهند و حجم این جمعیت در سال ۱۳۶۵ برابر ۱,۵ میلیون نفر و سهم آن ۳ درصد کل

جمعیت کشور بوده است. در حالیکه سرشماری سال ۱۳۸۵ حجم جمعیت بالای ۶۵ ساله را ۲۹۱ هزار نفر نشان می‌دهد که ۵,۲ درصد از کل جمعیت استان را تشکیل می‌دهند، حجم این جمعیت در سال ۱۳۶۵ برابر ۱۲۸ هزار نفر و سهم آن ۳ درصد کل جمعیت استان بوده است.

مشاهده می‌شود در چند دهه اخیر جمعیت سالمند کشور در حال افزایش می‌باشد (۱۴۰ درصد تغییر) و در استان خراسان رضوی ۱۲۷ درصد افزوده شده است. این روند در سال‌های آتی شدت خواهد گرفت بنابراین آمادگی برای تأمین نیازهای افراد سالمند که جمعیت آنها در سال‌های آتی رو به افزایش خواهد بود، ضروری به نظر می‌رسد. بدیهی است که گسترش و بهبود خدمات انواع بیمه‌های تأمین اجتماعی و برنامه‌ریزی در خصوص رفع نیازهای اقتصادی، اجتماعی و بهداشت جسمی و روانی افراد سالمند از اهمیت بسزایی برخوردار است. تغییرات ایجاد شده در ساختار سنی جمعیت، به خصوص کاهش سهم جمعیت کمتر از ۱۵ ساله و افزایش سهم جمعیت بالقوه فعال (۶۴-۱۵ ساله) موجب کاهش قابل توجه نسبت وابستگی (نسبت جمعیت ۱۴-۰ ساله و جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر به جمعیت ۶۴-۱۵ ساله) از ۹۴ در سال ۱۳۶۵ به ۴۱ در سال ۱۳۹۰ شده است. در حالیکه در خراسان رضوی نسبت وابستگی (نسبت جمعیت ۱۴-۰ ساله و جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر به جمعیت ۶۴-۱۵ ساله) از ۱۰۱ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۴۷,۸ درصد در سال ۱۳۹۰ شده است. در صورتی که همراه با کاهش نسبت وابستگی، فرصت‌های شغلی نیز برای جوانانی که به بازار کار وارد می‌شوند، ایجاد شود بنیه اقتصادی بالقوه برای افزایش پس‌انداز تقویت می‌شود و در نهایت بهبود سطح زندگی را به ارمغان خواهد آورد. در صورتی که همراه با کاهش نسبت وابستگی، فرصت‌های شغلی نیز برای جوانانی که به بازار کار وارد می‌شوند، ایجاد شود بنیه اقتصادی بالقوه برای افزایش پس‌انداز تقویت می‌شود و در نهایت بهبود سطح زندگی را به ارمغان خواهد آورد. بدیهی است از جمله ویژگی‌های مربوط به جمعیت ایران افزایش جمعیت بالقوه فعال است و در صورت بهره‌برداری مناسب و بهینه از این ظرفیت می‌توان به سرعت توسعه اقتصادی کشور افزود. اهمیت این موضوع در حدی است که برخی از صاحب‌نظران علوم اجتماعی سال‌هایی را که برخی از کشورها با حجم زیادی از جمعیت واقع در سن فعالیت روبه‌رو می‌شوند به عنوان «پنجره فرصت‌ها»^۲ نامیده‌اند. در این زمان می‌توان با برنامه‌ریزی مناسب و استفاده بهینه از نیروی انسانی موجود به سوی توسعه و شکوفایی اقتصادی گام برداشت.

مطالعات نشان می‌دهد در دهه‌های اخیر میانگین سن در نخستین ازدواج برای هر دوجنس در کشور در حال افزایش بوده است. به این ترتیب که میانگین مزبور در فاصله سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵، برای مردان از ۲۵,۶ به ۲۶,۲ سال و برای زنان از ۲۲,۴ به ۲۳,۳ سال افزایش یافته است. تفاوت سنی مرد و زن در نخستین ازدواج در حال کاهش است. این تفاوت از ۳,۲ سال در سال ۱۳۷۵ به ۲,۹ سال در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است. در صورتیکه میانگین سن در نخستین ازدواج برای هر دوجنس در خراسان رضوی در فاصله سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۹، برای مردان از ۲۵,۸ به ۲۶,۳ سال و برای زنان از ۲۱,۳ به ۲۱,۹ سال افزایش یافته است که مشابه وضعیت کشوری است تفاوت سنی مرد و زن در نخستین ازدواج در حال کاهش است. این تفاوت از ۴,۵ سال در سال ۱۳۷۸ به ۴,۴ سال در سال ۱۳۸۹ کاهش یافته است همچنین میانگین سن در نخستین ازدواج در بین زنان و مردان شهری بالاتر از زنان و مردان روستایی است که این تفاوت نیز متأثر از تفاوت‌های فرهنگی و شرایط زندگی اجتماعی و اقتصادی در دو منطقه شهری و روستایی است.

توضیح اینکه سن متوسط ازدواج تأثیر زیادی بر باروری دارد. افزایش یا کاهش این شاخص موجب افزایش یا محدود شدن طول دوره باروری می‌شود و به این ترتیب از طریق تأثیر بر شمار سال‌های در معرض فرزندآوری، بر باروری تأثیر می‌گذارد.

در سال ۱۳۹۰، تعداد ازدواج‌های ثبت شده در کشور برابر ۸۷۴۷۹۲ واقعه بوده است که در مقایسه با سال ۱۳۸۵ (۷۷۸۲۹۱ واقعه) ۱۲,۴ درصد افزایش داشته است. در حالیکه تعداد طلاق‌های ثبت شده در سال ۱۳۹۰ برابر ۱۴۲۸۴۱ مورد بوده که نسبت به سال ۱۳۸۵ (۹۴۰۳۹ واقعه) حدود ۵۲ درصد افزایش داشته است. در استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۰، تعداد ازدواج‌های ثبت شده برابر ۸۱۵۷۲ واقعه بوده است که در مقایسه با سال ۱۳۸۵ (۷۲۸۶۳ واقعه) حدود ۱۲ درصد افزایش داشته است. در حالیکه تعداد طلاق‌های ثبت شده در سال ۱۳۹۰ برابر ۱۴۳۲۸ مورد بوده که نسبت به سال ۱۳۸۵ (۹۲۶۶ واقعه) حدود ۵۵ درصد افزایش داشته است. در مجموع میزان روند ازدواج در خراسان رضوی به میزان ۳ درصد بیشتر از کشور را نشان می‌دهد.

نسبت ازدواج به طلاق در طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۹۰ در کشور به ترتیب ۸,۳، ۸,۴، ۸، ۷,۱، ۶,۵ و ۶,۱ می باشد در حالیکه استان خراسان رضوی ۷,۹، ۷,۲، ۷,۱، ۶,۲، ۵,۸ و ۵,۷ رانشان می دهد به عبارتی نسبت ازدواج به طلاق در حال کاهش می باشدو این نسبت در خراسان رضوی کمی بیشتر از کشور می باشد .